

KINO JA TÄNAPÄEV

Küsimused neile, kes võtavad vastu otsuseid

Vastavad Eesti Filmi Sihtasutuse peaekspert **Jaak Lõhmus**, Eesti Filmi Sihtasutuse peadirektor **Martin Adamsoo**, Eesti Vabariigi Kultuuriministeeriumi filmikultuuri nõunik **Meelis Muhu** ja Eesti Kinoliidu juhatuse esimees **Peeter Brambat**.

Kas Eestis on olemas filmipoliitika, mis seab sihid lähemaks viieks aastaks? Milline?

Jaak Lõhmus (49, Eesti Filmi Sihtasutuse peaekspert 1. juunist 2000):

Vastuseks nendele, kes tahavad karata helgesse tulevikku nüüd ning otsekohe või ootavad, et ka teised sinna-täna kareldes edasi liikuma peaksid, pean kurvastuseks ja rahustuseks ütlema: minu arvates oleme jätkuvalt oma filminudusega n-ö üleminekuajal. Kuid me liigume pidevalt ja kindlalt paremuse poole.

Jaak Lõhmus.

Olulisemad sammud, mille vajalikkusest alates iseseisvuse koitmisest rääkima hakati ja millele eesti filmikunsti edasine areng saab kindlalt tuge, on astunud. 1997. aastast tegutseb Eesti Filmi Sihtasutus, 2002. aastast on Eesti Euroopa Liidu audiovisuaalkultuuri toetava programmi M.E.D.I.A. liige, 2004. aastast koostootmisfondi *Eurimages* liige (saadud on esimesi päris kobedaid eurotoetusi), Kultuuriministeerium on algatanud maa- ja regionaal-kinode taasavamise programmi, Eesti Televisioon on juba oluliselt tõstnud eesti filmide etteostusummasid, valmimas on filmiseaduse eelnõu, elavnenud on mitte-Hollywoodi filmide levi Eestis, EFSi filmitootmistoetuste maht on võrreldes 2001. aastaga kahekordistunud.

Kindlasti üht-teist head veel, toimivast filmikoolist tuleb uusi lende ja uued filmikooli ideed on õhus, eesti filmid liiguvad rahvusvahelistel festivalidel tihedamini kui millalgi varem ja neid tutvustatakse maailma tähtsamatel filmiturgudel, asutud on restaureerima vanu eesti filme, filmiloojad saavad isegi sümbolseid autoritasusid oma teoste esitamise eest, Eestis toimub juba kolm rahvusvahelist filmifestivali jne.

Võiks öelda, et oleme viimase aastatosina parimas seisus. Ometi kostab rahulolematusepominat ikka ja jälle siit ja sealt, ja see on hea. Ma ei mõtle seda, et alati on rahulolematuid, kes on jäänud ühest või teisest toetusest ilma või pidanud leppima väiksema pirukaga, mõtlen seda, et õnneks on ikka ka positiivselt rahulolematuid, kes tahavad, et asjad oleksid üha paremini kui praegu.

Veel kord tagasi ajalukku. Eestis on uue iseseisvuse ajal koostatud mitmeid

kultuuripoliitikat määratlevaid dokumente, nagu näiteks 1996. aasta „Eesti riiklik kultuuripoliitika lähiaastatel“, Riigikogu kinnitas 1998. aastal „Vabariigi Valitsuse tegevuskava riigi kultuuripoliitika elluviimisel lähiaastatel“ (RT I, 1998, nr 81), 2002. aastal valmis Kultuuriministeriumis mahukas tegevuskava aastateks 2003–2006. Nii et tegelud on asjaga kogu aeg, ja ka filminduse arengusuunised on kõigis neis dokumentides sees. Kas just piisavas mahu, on iseküsimus, aga detailidesse laskumata võib küll kinnitada, et väga paljud nimetatud dokumentides varem kavandatud asjad on juba teostunud või praktiliselt käivitunud – eespool on nad kirjas. Aga mis ei ole teostunud, on Eesti filminduse jätkusuutlikkust tagav tootmiskaht – viimati mainitud dokumendis on selleks kirjas 1200 minutit toodangut 35 mm filmilindil. Aastal 2003 valmis EFSi toel 47 filmi, kuid 35 mm filmilindil oli neist ainult üheksa, kokku natuke alla 400 minuti (6 tundi 26 minutit). Seega oleme tänaseks jõudnud nii kaugele, et kolmandik poliitikute kavandatud tootmiskahust on saavutatud. Kaks kolmandikku teed on käia.

Kus me oleme praegu? Alles poolel teel sinna. Praegu, mil toodangumahud on piiratud (ka sellepärast, et audiovisuaalturg on nii väike), on üsna loogiline, et kõik ei toimi, ja siis sõltumatu eksperimenter hakkab ajakirjanduse vahendusel nn *mainstream*-režissöörilt (kes küll Eestis niisugune oleks, ega ometi mitte teatrimees Elmo Nüganen?!) tekki pealt ära kiskuma. Naeruväärne ja kurb. Aga mõistetav.

2000. aasta novembris toimus Kinomajas filmirahva avatud foorum, kus toonane Kultuuriministeriumi kantsler Margus Allikmaa sõnastas vastuse küsimusele, millega tehakse Eesti filmipoliitikat, väga konkreetselt: kultuuripoliitikat tehakse rahaga. Vahest oli see vastus kinorahvale liiga kaine ja ideevaene.

Kuid vastu vaielda on raske.

Muidugi, rahaga riimis suunavad kultuuripoliitikat ideed, visioonid ja need teised kõlava nimega asjad. Iga endast lugupidava asutuse koduleheküljel saame praegu klikkida moesõnadele „Missioon“ ja „Visioon“. Mina väldiksin nõnda uhkeid sõnu. Meil on mõned mõtted, kuidas Eesti filmindust edasi viia, ja neid mõtteid me ka teostame, astudes üsna rahulikult samm sammu järel. Kutsume appi väliseksperte, analüüsime veel kord põhjalikult läbi praeguse olukorra, lisame uusi tegevussuundi. Ma olen kindel, et just aasta 2005 on see aasta, mil eesti filmilooja ja teised filmitegijad võivad oma tulevikku planeerida märksa rahulikumalt kui tänavu. Stabiilsus on pärast keerulisi aegu, mis järgnesid filminduse peaaegu täielikule lahtiriigistamisele alates 1993. aastast, vajalik eeldus selleks, et saaksid kerkida uued uhked saavutused.

Poliitika puudumisest hädaldamine on olnud malakas, mis haaratud esimesena, kui on vaja mingile valdkonnale riigieelarves raha juurde saada. „Meil ei ole tervishoiupoliitikat!“, „Eestil puudub spordipoliitika!“, „Eesti hariduspoliitika jääb ajale jalgu!“, „Eesti põllumajanduspoliitika on läbimäda!“ – sellised on olnud paljude artiklite pealkirjad viimaste aastate Eesti ajakirjanduses. Milleks siia ritta veel panna filmindust, katsuks kuidagi positiivsemalt asju liigutada. Tundub, et nüüd on siiski hakatud riigi ehitamist võtma kainemalt, ja meedias seesuguste lendlausetega enam iga kuu ei vehita.

Aga kui küsitaks minu filmindusloosungit, siis ütleksin: „Rohkem häid, vaadatavaid eesti filme!“ Selle heaks EFS töötabki. See ongi meie poliitiline eesmärk, kui lubate. Siis on, mida vaadata omal rahval, siis on, mida näidata ka muule maailmale.

Martin Adamsoo.

Meelis Muhu.

Martin Adamsoo (29, EFSi peadirektor 31. märtsist 2003):

EFS pidas juuli hakul maha ajurünnaku, millel osalesid „Dogma“ orbiidile lennutanud Taani Filmiinstituudi tegijad ja Soome Filmi Sihtasutuse eelmine peaekspert. Ajurünnaku eesmärk oli kokku panna eesti filmi pikaajaline arengukava, mis saab valmis sel sügisel. See arengukava peakski tulevikus olema Eesti filmipoliitika alus, mida riik teostab. Peamised punktid: peame saavutama taseme, kus tehakse viis mängufilmi aastas, turgutama üles kinovõrgu, et neid filme üle Eesti ka näha saaks, ja tagama adekvaatse filmihariduse. Loodetavasti saame sel aastal ka filmiseaduse, mis eelöeldule tingimused loob. Film on meie vastses vabariigis jõudnud arenguspiraalile esimese tiiru peale teha, struktuurid ja toimimine on paika loksunud, kümne aasta tagused eesmärgid saavutatud. Ongi paras aeg uued sihid võtta.

Meelis Muhu (32, filmikultuurinõunik 1. oktoobrist 2003):

Aastal 2003 kiitis Eesti Vabariigi va-

litsus heaks Kultuuriministeeriumi tegevuskava ajavahemikuks 2003 – 2006. Selles dokumendis on avaldatud ka filmi valdkonda käsitlev peatükk, kus on kirjas riigi seisukohad filmiga seotud küsimustes ning valdkonna edendamise eesmärgid.

Visioon. Filmikunst on rahvuskultuuri olemuslik koostisosa ja selle abil luuakse rahvuslikku identiteeti. Film on tõhus riiki, rahvast ja kultuuri tutvustav ning propageeriv kommunikatsioonikanal, mille olulisus integreerumisel Euroopasse kasvab. Eestis arendatakse välja tugev audiovisuaalvaldkond, millesse kuulub nii filmi- kui ka teleprogrammide toodang. Sellest uuest valdkonnast on Eestile kujunemas märkimisväärne kultuuriline ja majanduslik edutegur.

Eesmärgid. Tagada eesti filmi püsimine ja jätkusuutlik areng.

Tagada Eesti vaatajale juurdepääs kodumaistele ja teiste riikide ja rahvaste parimatele filmidele ning toetada eesti filmide eksporti ja levi.

Tagada filmihariduse omandamise võimalused Eestis ja toetada õpinguid välismaal.

Tagada rahvusliku filmipärandi säilitamine ja kaitse.

Tagada Eesti osalemine Euroopa Nõukogu ja Euroopa Liidu audiovisuaalala programmides.

Kultuuriministeerium tegutseb koos oma allasutuste ja teiste institutsioonide ning organisatsioonidega, et püstitatud eesmäärke ellu viia. 2005. aastal alustatakse uue tegevuskava väljatöötamist aastateks 2007–2010.

Ammu on räägitud, et mängufilmi arenguks tuleks aastas teha minimaalselt viis täispikka mängufilmi? Millal jõuame selle arvuni?

J. L.: Mitte nii ruttu, kui tahaksime. Ma usun, et meil on selleks niihästi ideede, tegijate ja loojate kui ka rahalist ressursi 2007. aastal. Ideid ja loojaid jätkub praegugi, aga tehniliste töötajate (vahepeal kraavis olnud) vanker ei veere järele ja riigil ei leidu enne selleks vajalikul määral vahendeid.

M. A.: Hiljemalt 2007, heal juhul 2006. See on ka optimaalne, arvestades meie praeguste tegijate arvu. Praegu tundub, et see ajakava on täiesti täidetav.

M. M.: Viie mängufilmi linastumine aastas ei saa olla omaette eesmärk. Kogu filmikultuuri areng peab ühtlaselt kaasa tulema. Meil võib olla viis mängufilmi, aga kas neile kõigile jätkub vaatajaid ning kas neil on linastumiseks vajalik koht?

Tundub, et meie riiklikud rahastajad on alalhoidlikud ja arad, võimulolijaid kardetakse mitte vähem kui nõukogude ajal. Pean silmas, et viimaste aastate mitmed olulised tõsielufilmid, kõigepealt muidugi Andres Maimiku ja Esto TV „Welcome to Estonia” ning „Vali kord” ei leidnud EFSi toetust. Samas avalik-õiguslik te-

levisioon rahastab mitte vähem kriitilisi ja pilavaid „Tegelikkuse keskus” ning „Pehmeid ja karvaseid”.

J. L.: Meie statistika järgi on EFS rahuldanud pool laekunud taotlustest.

Kõiki ei saa toetada. Ka kõiki nn julgeid projekte mitte.

„Ei” ütlemine nõuab sageli suuremat meeleskindlust kui „jah” ütlemine, sellepärast ma ei võta omaks süüdistust arguses ja alalhoidlikkuses. Ei ole kerge Esto TV sugusele seltskonnale ära ütelda, sest on ette teada, kuidas nad sind seejärel meedias peedistama hakkavad. Kuidas läks, nähti filmis ja loeti lehest.

Aga tõsisemalt võttes peab ütleva, et EFS ei lähtu projektide hindamisel sellistest emotsionaalsetest tunnustest nagu projekti „kriitilisus” või „pilavus” või „julgus” („no küll ikka paneb!”), dokumentaalfilmi puhul võetakse arvesse rohkem kui kümnet kriteeriumi, sealhulgas stuudio eelmised saavutused, produtsendi kogemus või usaldatavus, stsenaarne plaan, eelarve, rahastamise kindlus ja selgus, teostajate professionaalsus.

Siiski, väike ajalooline lisapala. 2000. aastal määras EFS Palamuse filmipäevadel sihtasutuse noore filmilooja stipendiumi Arbo Tammiksaarele tema skandaalse diplomitöö „Macbeth” eest. Sügisel arutas asja Riigikogu kultuurikomisjon, kultuuriminister kutsuti parlamendi ette aru andma, mõnele poliitikule oli see juhtum argumendiks kaubelda ühele teisele valdkonnale raha juurde filmiraha arvelt. Rahvusraamatukogu ette aeti loosungitega lapsi kokku. Ei tea, kui tõsiselt seda võtta, aga fakt on see, et päevakorrale tõsis riikliku filmitoetusraha vähendamine 2001. aasta riigieelarves. Õnneks mõistus võitis ja EFSi eelarvesumma jäi samaks, mis aastatel 1999 ja 2000. Tänu kokkuleppele, mille nurgakiviks oli mängufilmiprojekt „Nimed marmortahvlil” saavutati

silmanähtav tõus eelarves alles aastaks 2002.

Leian, et meil on endiselt filmitsensuur, ja vahest isegi rangem kui nõukogude ajal. Tollal esitati nii mõnigi kord Moskvasse libastenaarium, Priit Pärn on sellest korduvalt rääkinud, ja hiljem tehti nii, nagu õigeks peeti. Nüüd on peaekspert siinsamas ja selline petukaup ei lähe läbi. Iga tegija sammu tegelikult kontrollitakse ja kõik sõltub peaeksperti maitsest, tema äranägemisest ja arusaamadest.

J. L.: Tahaksin uskuda, et küsimus on esitatud teatava huumorikesega. Kui ei, siis on kahju, et auväärt toimetaja on endale mõisted selgeks tegemata jätnud ega tea, kuidas käib filmitoetuste jagamine mujal maailmas. TMKs võiks avaldada terve sarja kirjutisi sellest, kui see kedagi peale filmiprofessionaalide huvitaks. Kardan, et ei huvita. Aga endale võiks ikka selgeks teha – selline vastutavate ekspertide süsteem on Euroopas valdav.

Küsimaja loogika järgi võiks vastu küsida, kas viiest või seitsmest liikmest ekspertkomisjon on tsensuur või ei ole seda mitte? Keegi peab ju valikud tegema, ja ka viieliikmelise komisjoni puhul jääb otsustele juurde subjektiivsuse maik.

Praegune süsteem ei ole ideaalne, aga ta on parem kui kohmakamalt toimiv, ebamäärase vastutusega ja otsuseid muu töö kõrvalt tegev ekspertkomisjon, mis toimis EFSis aastatel 1997–2000. See on ajalugu, läbi käidud etapp.

Ja veel: on ju enesestmõistetav, et riigi raha kasutamist ka keegi kontrollib, EFSis on selleks loodud toimiv süsteem – jällegi, kindlasti mitte ideaalne, aga küllalt hästi toimiv.

M. A.: Kogu respekti juures – see küsimus on totakas ja meenutab õhkamist kolhoosikorra järele. Tsensuur on ideo-

loogiline piirang. Praegu on eesti filmil kaks peamist piirangut – rahaline, mis piirab vändatavate filmide hulka, ja sisuline, mis sõltub filmitegijate professionaalsusest ja jumalikust sädemest. Pole olemas kohta, kus neid piiranguid ei ole. Praegu Eestis tsensuurist rääkimine tähendab nende kahe lootusetut segiajamist ideoloogiliste piirangutega.

Kinobussi suvine ringreis on uhke asi, kuid see ei korva kinode puudumist. Mis on selles osas lähematel aastatel tulemas, absurd on praegu nõuda, et igas külas oleks filmide näitamise võimalus nagu paarkümmend aastat tagasi, kuid miks mitte igas linnas.

M. A.: Täiesti nõus, et igas maakonnas peaks olema võimalus kinos käia. Lõppkokkuvõttes on see üks oluline osa meie kultuurilisest keskkonnast, pinnasest, millest peaksid võrsuma järgmise põlvkonna laia silmaringiga eestlased. Kultuuriministeerium on paar aastat jaganud raha pealinnaväliste kinode renoveerimiseks ja tehnika soetamiseks. Summa pole suur, aga kasvab tasapisi ja ma olen kindel, et teema olulisust arvestades ka jätkab kasvamist. Üks asi, mis võib meile ootamatult appi tulla, on digitaalne revolutsioon. Pole kahtlust, et see varem või hiljem juhtub, vaa-dake kas või, millise kiirusega arvutite ja mobiiltelefonide areng on liikunud. Küsimus on selles, kas see murrang jõuab päralt enne, kui kinoskäimise harjumus Tallinnast väljaspool lõplikult kaob. Pakun välja, et viie aasta pärast on digitaalne filmiprojektsioon maailmas norm, mitte erand, filmiprojektorite hinnad all ja Eestis paar digikino püsti.

M. M.: Kinovõrgu taastamine on saanud uue hingamise ja seda koordineerib Kultuuriministeerium koostöös kohalike omavalitsustega. Kaks viimast aastat on toimunud projektikonkursid

põhimõttel, et kui omavalitsus toetab kino renoveerimist või taasavamist rahaliselt, siis toetab seda ka Kultuuriministeerium. Kahe aasta peale kokku on raha eraldatud 2,3 miljonit krooni. Taas on kinod avatud Avinurmes ja Räpinas. Renoveeritud kinosaalides näidatakse filme Tornimäel, Pärnu-Jaagupis, Haljallas, Vastseliinas, Rakveres, Narvas, Paldes, Taebas, Krootusel ja Elvas. Veel sellel aastal avab ukseid ka Järvakandi kino. Enamasti on riikliku toetuse eest hantitud uut helitehnikat ja ekraane. Kohalike omavalitsuste toel on kinosaalid saanud uue ilme ning hoolitsetakse ka selle eest, et saal oleks soe. 2005. aastal ootame riigi eelarvest suuremat toetust. See ei vasta küll tegelikele vajadustele, sest näiteks tänapäevane kinosisustus ilma toolideta maksab ca 900 000 krooni, kuid 8 – 10 filminäitamise kohta muutuvad kindlasti vaatajasõbralikumaks.

Kinomaja on minetanud oma maine kinona, nii nagu tal oli üheksakümnendate teisel poolel, mil igal nädalapäeval näidati filme kolm-neli seanssi. Nüüd võib seal filme vaadata vaid paaril-kolmel päeval nädalas. Millal muutub Kinomaja suurepärase saal taas kinoks, ajal kui Tallinnas kurdetakse kinode vähesuse üle.

Peeter Brambat (49, Eesti Kinoliidu juhatuse esimees 16. juunist 2004):

Kinoliit kannab hoolt selle eest, et kinosaalet hakataks kõike väärtuslikku filmikunstis näitama juba septembrist. Milliseks kujuneb repertuaar, sõltub paljuski sellest, kuidas lahendatakse väärtfilmide maaletoomise ja näitamisega seonduvad probleemid. Pole ju kellelegi uudiseks, et väärtfilmide näitamine-vaatamine ei ole kaubanduslikult just kõige tulutoovam tegevus ja sellele oleks vaja riiklikku toetust.

Kinoliit on eelkõige loomeliit, mitte äriühing ja kinosaal on üks osa Kinoliit-

Peeter Brambat.

dule kuuluvast varast, mida peab kindlasti hoolikalt majandama. Soovime oma majja tagasi tuua eesti filmide esilinastused, kui muidugi autorid seda soovivad, ja luua julgematele loojatele filmikriitikutepaneeli kohe pärast filmi näitamist.

Kinoliit omalt poolt teeb kõik selleks, et Kinomaja kinosaal tõuseks jällegi väärtuslikuks kinokeskuseks teiste väärtkinokeskuste kõrval. Elu tuleb Kinomajja kindlasti tagasi.

M. M.: See sõltub suuresti Kinomaja omaniku tegevuskavadest. Kultuuriministeerium on igal aastal toetanud Kinomajas toimunud filmiüritusi.

Moskvas alustas loomeliitudest *pe-restroika* t kõigepealt kinoliit, Eesti Kinoliit sörkis teiste liitude sabas. Olukord ei ole tänaseks muutunud, küllap seepärast hoiavad paljud noored filmitegijad sellest nagu katkust eemale. Kuidas tõsta Kinoliidu autoriteeti?

P. B.: Eesti Kinoliit on ennast alati defineerinud kui loomeinimeste vabatahtlikku ühendust, kes võrdväärseks teiste

loomeliitude seas on olnud progressiivsete jõudude koondajaks ka *perestroika* ajal ja andnud samaväärse panuse nii Eesti vaimsesse kui ka füüsilisse iseseisvumisse. Kui täpsustada, siis näiteks „loomeliitude infotunnid“ läksid raadioetrisse Kinomajast.

Kinoliidu ja selle liikmete vahendusel tekkisid esimesed rahvusvahelised suhted välismaise kinorahvaga, käivitusid esimesed koostööfilmid. See, kuidas me siis oma naabritele soomlastele nii mõnigi kord, suu lahti, totra näoga otsa vahtisime, kipub kahjuks kiiresti ununema. Aga võib-olla see ülikõrge enesehinnang on meile kasuks tulnud ja aidanud kiiremini edasi liikuda, mine sa tea?

Eesti Kinoliidu panus on ka EFSi ja audiovisuaal-autoriõigusi teostava Audiovisuaalautorite Liidu loomisel. Pidevalt on osaletud filmitootmist reguleerivas seaduseloomes.

Tõsi, on olnud ka kehvemaid aegu. Kui Eesti filmitootmises tekkis mõõna-periood, siis mõistagi ei saanud õitseda ka Kinoliidu tegevus. Halisemine aga ei vii meid kuhugi. Tahame olla targad ja

Sulev Teinemaa.

Harri Rospu fotod

õppida teiste vigadest, kuid tuleb tunnista ka enda omi.

Mis puutub Kinoliidu liikmeskonda, siis oleme avatud kõigile noortele loomeinimestele, kes tahaksid meie tsunftri elu mitmekesisemaks muuta ja mitte ainult saada, vaid ka anda. Külmutuskappe ja autoostulubasid enam ei jagata. Noortele filmiinimestele soovime olla sama isepäised ja sõltumatud, kui nad on. Inimene, kes selles tigidas maailmas on õppinud iseseisvalt hakkama saama, on hiljem, kui ta selleks vajadust tunneb, palju parem meeskonnatöö tegija.

Sellise seltskonnaga on võimalik luua Kinoliidust meistrite tsunftri, mis oleks kvaliteedimärgiks ja ka garantiiks kinomaailmas.

Mina olen optimist.

M. M.: Kinoliidu autoriteet sõltub Kinoliidu liikmete tegudest.

Filmiharidusest.

M. A.: Hetkel käib EFSi vedamisel ettevalmistustöö filmi- ja meediahariduse koondamiseks Eestis. Töögrupis on institutsioonidest Tallinna Pedagoogika-ülikool, Audentes Concordia, Viljandi Kultuuriakadeemia, Eesti Televisioon ja Eesti Filmi Sihtasutus. Eesmärk on ühiste jõududega tõsta filmihariduse taset ja vältida dubleerimist. Kui osapooled kokkuleppele jõuavad, võiks kool juba järgmisel sügisel ukseid valla teha, võimalik, et uue iseseisva kolledžina nagu hetkel tegutsev IT-kolledž. Uuest koolist võiks saada eriala tõmbekeskus mitte ainult Eestis, vaid kogu Baltikumis. Igal juhul tasub filmiharidusse nii aega kui energiat investeerida, sest lõpuks on meil kümne aasta pärast täpselt nii head eesti filmid, kui häid tegijaid me täna koolitame.

Küsitlenud SULEV TEINEMAA